

Van Gogh-tentoonstelling of de Amsterdamse Uitmarkt.

Je zou zeggen: dat is dan ten minste een mooie ontwikkeling, een soort saamhorigheid?

"Tsja, maar die mensen hebben natuurlijk geen enkel onderling contact. Ze zoeken elkaar wel op, ze hebben wel het gevoel dat ze samen iets beleven, maar er heeft geen enkele interactie plaats. Bijna griezelig, eigenlijk. De massaliteit neemt toe, ook in de sfeer van het toerisme, maar zonder dat het leidt tot nieuwe soorten relaties. Het blijft allemaal vrij anoniem, afstandelijk."

Ondanks dit onheilsbeeld hoopt Beckers dat alles nog eens anders en beter wordt. Maar, zegt hij, de tijdnood zal voorlopig alleen maar groter worden. "Inmiddels zijn we aardig in staat om tijd te winnen, om efficiënter met tijd om te gaan, door allerlei hulpmiddelen. De magnetron is daar een mooi voorbeeld van, of genetische manipulatie en de hele medische wetenschap die ons een grotere levensverwachting toestaat. Op allerlei manieren wordt de tijd als het ware verlengd en toch wordt tijd steeds schaarser, steeds vaker een bron van conflicten."

In sommige Oosterse filosofieën komt een hele andere manier van omgaan met tijd naar voren. Meditatie is daar een voorbeeld van.

Zouden zulke denkwijzen, juist ook via dat moderne managementconcept, niet kunnen gaan doorsijpelen in het westen?

"Neen, ik verwacht niet dat dat binnenkort tot de hoofdstroom van ons westers denken zal gaan behoren. En naarmate de wereld verder globaliseert, wordt het idee dat we allemaal de klok gelijk moeten zetten alleen maar groter."

Hij geeft het voorbeeld van *Euro Disney*, de Europese variant van het Amerikaanse pretpark dat in de buurt van Parijs komt te staan. De mensen die in Frankrijk aan dat park werken, zijn 'smiddags en 's avonds in de weer, omdat ze dan – in verband met het tijdsverschil – kunnen communiceren met het moederbedrijf. Een tipje van de sluier die nu nog onze toekomst bedekt? □

Janneke Vonkeman is free-lancejournalist en was van 1988 tot 1989 als redacteur verbonden aan VU-Magazine.

Technologie, of de tirannie van de tijd

Geen enkele technologische vinding is zo alomtegenwoordig als de klok. Het polshorloge is de handboei die de enkeling aan de maatschappij kluistert.

Tijd is in de wetenschap een vierde dimensie geworden. Van processen die in secondes verlopen in een computer, tot de miljoenen jaren die er staan voor geologische processen. Steeds is dominant aanwezig de factor tijd. De relatie tussen technologie en tijd ligt echter complexer. Sommige cultuurfilosofen beweren dat de technologische revolutie een voorloper had in de middeleeuwse kloosters. Immers daar werden de eerste doelmatige produktiegemeenschappen gestart. En de basis daarvan was het principe van de rationele dagindeling volgens vaste tijden. Bidden en werken (*orare et laborare*) werden streng gescheiden. In ieder geval legde deze regelmaat en doelmatigheid binnen de kloosters de grondslag voor de kapitalistische produktiewijze.

De belangrijkste bijdrage die de kloosters leverden tot de technische ontwikkeling lag op het gebied van de tijdmeting. Voor de disciplineren en intensivering van de arbeid waren nauwkeurige en betrouwbare meetinstrumenten nodig. Zonnewijzers en waterklokken voldeden niet aan dit doel. Daarom werd naarstig gezocht naar een betere tijdsmeter en deze werd tenslotte gevonden in het door gewichten aangedreven mechanisch raderuurwerk. Deze uitvinding werd gedaan aan het eind van de dertiende eeuw. Het juiste tijdstip en de plaats zijn al evenmin bekend als de eigenlijke uitvinder. Onomstreden is echter het aandeel dat de kloosters hadden in deze uitvinding.

Foto AVC/VU

E.J. TUINGA

Het mechanische raderuurwerk vormt het hoogtepunt van de middeleeuwse techniek. Zijn betekenis kan worden vergeleken met die van de computer in de huidige tijd. In een veel geciteerde uitspraak heeft *Lewis Mumford* – in *Technics and Civilization* (1934) – zelfs gesteld, dat het uurwerk en niet de stoommachine de belangrijkste machine van het industriële

